ڕۆمانی ژیاننامەیی

د. کەمال سەعدی مستەفا
(زانکۆی سەلاحەددین- کۆلێژی یاسا)

(٢- ٢)

هەڵبەت دەتوانین بڵێین دیاردەی پەنابردنە بەر ژیاننامە لە ڕۆمانەکانی جەزائیر بووەتە بەشێکی هاوبەش لە نێوان زۆربەی ڕۆمانەکاندا، ئەگەر هاتوو هەمووشی نەبێت، هەر لە پەیدابوونی ڕۆمانی جەزائیرییەوە تا ئەمڕۆ.

ڕۆماننووس مەولوود فیرعەون لە ڕۆمانی (ابن الفقیر)دا باسی ئەو قوربانییانەی باوکی دەکات کە بۆ فێرکردن و تێکۆشانی نووسەر داویەتی بۆ بەدیهێنانی خەونەکانی و گەیشتن بە ئامانجەکانی. ڕۆمانی (ابن الفقیر) یەکێکە لە ڕۆمانە بەناوبانگەکانی مەولوود فیرعەون، تەنانەت یەکێکیشە لە شاکارە ئەدەبییەکانی وڵاتی جەزائیر.

پاڵەوانی ڕۆمانەکە لە هەمان ئەو ساڵانەی کە (مەولوود فیرعەون)ی نووسەری ڕۆمانەکەی لێ لەدایک بووە، ئەویش لەدایک بووە، هەروەها لە هەمان ئەو گوندەدا دەژیت کە مەولوود فیرعەون تێیدا ژیاوە، ئەمەو نووسەر و پاڵەوانی ڕۆمانەکە گەورە دەبن و ڕووبەڕووی ئەو تەنگوچەڵەمانەی ژیان دەبنەوە کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە و بە پیشەی مامۆستایەتیش خەریک دەبن، ئەمە و دەیان شتی تری هاوبەش ئەگەر نەڵێین هەمووی لە نێوان ژیانی نووسەر و پاڵەوانی ڕۆمانەکەدا هەن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە نووسەر (مەولوود فیرعەون) ژیاننامەی خۆی کردووەتە کەرەستەی ڕۆمانەکە و لە ڕێگەی بەکارهێنانی جێناوی قسەکەری (من) پاڵەوانی ڕۆمانەکە و خۆی دەبنە یەک.

ڕۆمانی (ابن الفقیر) باسی خەم و پەژارەی ئەو جەزائیرییانە دەکات کە هەژار و کەم دەرامەتن، تێیدا سروشتی ڕاستەقینەی مرۆڤی خێڵەکی جەزائیری دەردەخات، منداڵێکی شیرەخۆرە لە ڕۆژی لەدایکبوونییەوە لەگەڵ ژیاندا دەجەنگێت، یان دەبێ بەرهەڵستیی ژیان بکات، بۆ ئەوەی بە شکۆوە بژێت، یان دەبێ خۆی ڕادەستی چارەنووس بکات و بە سەرشۆڕی و زەلیلی ژیانی بەسەر ببات.

ڕۆمانەکە بریتییە لە چیرۆکی گەنجێک کە کوڕێکی هەژارەو ناوی (فۆرلۆ)یە، ژیانێکی کولەمەرگی دەژێت، هەوڵ دەدات دابونەریت

و ڕەوشت و بەهاکانی خۆی کە لە باوک و باپیرانییەوە بۆی ماوەتەوە بپارێزێت، لە هەمان کاتیشدا هەوڵ دەدات خۆی لەگەڵ ئەو نێوەندە کۆمەڵایەتییەی کە لە ژێر دەسەڵاتی فەرەنسییە داگیرکەرەکاندایە بگونجێنێت، هەوڵ دەدات فێری زمانی بێگانە و ڕۆشنبیریی ڕۆژئاوایی بێت، کە زمانی فەرەنسییە، بۆ ئەوەی لە قوتابخانەیەکی فەرەنسیدا بتوانێت درێژە بە خوێندنی ئامادەیی بدات، هەمیشە ترسی هەیە کە سەرکەوتوو نەبێت و خەونەکانی نەیەنە دی، بەڵام فۆرلۆ سوور دەبێت لە سەر ئەو هەنگاوانەی کە دەستی پێ کردوون بۆ ئەوەی بە ئامانج بگات و خۆی پێ بگەیەنێت، سەرەڕای ئەو بارودۆخە ناهەموارەی کە دەوریان داوە و هەمیشە دەڵێ: ((تەنیا من لەم جەنگە نەگریسەدا تەنیام کە هیچ بەزەییەکی نییە)).

ئەمەو ئازارەکانی دوای تەواوکردنی قوتابخانەی سەرەتایی دەست پێ دەکات، لە کاتێکدا قوتابخانەی ناوەندی لە شوێنی نیشتەجێ بوونییەوە دوورە و هیچ شوێنێکی لێ نییە تێیدا بحەوێتەوە. کەسێکی خەڵکی ئەو شوێنە کە لەگەڵ ئەو قوتابییە، ناوی (عوزەیر)ە داوای لێ دەکات لەگەڵ ئەو لە هەمان خانوو بمێنێتەوە، لە ڕۆمانەکەدا هەندێک چرکەساتی جوان سەبارەت بە ڕنینی بەروبوومی دار زەیتوون بەدی دەکەین. ئەم ڕۆمانە نموونەیەکی زیندووی ئەو کەسانەیە کە دەیانەوێ بژین، ڕووبەڕووی بارودۆخە سەختەکان دەبنەوە و بەسەر کۆسپ و تەگەرەکانیدا زاڵ دەبن و بە ئارام گرتن و ئومێدەوە هەنگاو دەنێن تا بگەنە ئامانجەکانیان. (بڕوانە ڕۆمانی (ابن الفقیر) دانانی مولود فرعون، لە بڵاوکراوەکانی المرکز القومي للترجمة، القاهرة، عام ٢٠٠٦).

هەروەها نووسەری ئینگلیزی بەناوبانگ

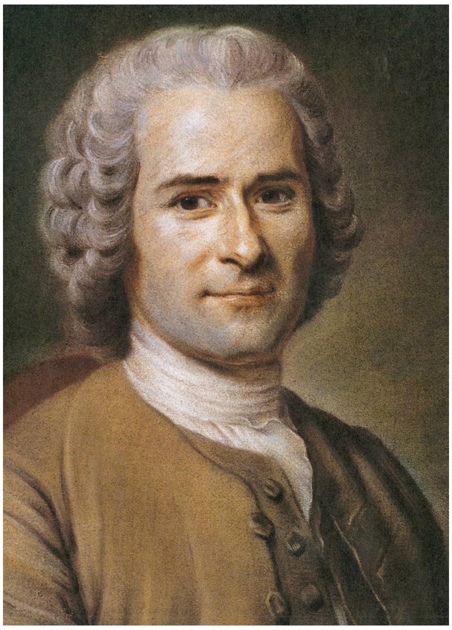

جان جاک ڕۆسۆ

(چارلز دیکەنز) لە ڕۆمانی (داڤید کۆپەر فێڵد) لەساڵی ١٨٥٠ زایینی بڵاوی کردووەتەوە و لەلایەن مختار السویقي وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

لە ڕێگای حیکایەتخوانی هەموو شتزان بە جێناوی قسەکەری (من) ڕووداوەکانی دەگێڕێتەوە، هەرچەندە ئەو جیاواز لە کەسانی دیکە، ناوێکی خوازراوی بۆ خۆی هەڵبژاردووە و لە پەنایدا ناوی ڕاستەقینەی خۆی شاردووەتەوە.

ئەگەر لە ڕۆمانەکانی ڕۆماننووسی بەناوبانگی میسری (نەجیب مەحفووز) ورد بینەوە دەبینین ئەویش بە هەمان شێوە ناوی شوێنە ڕاستەقینەکانی بۆ ناوی خوازراو گۆڕیوە، بۆ نموونە لە یەکێک لە ڕۆمانەکانیدا ناوی ئەو هوتێلەی کە میوانەکانی لێ دەبرێن بۆ پانسیۆنی میرامار، ناوی ڕاستەقینەی هوتێلی ئەمین بوو. هەندێک جاریش لەجیاتی گۆڕینی ناوی ڕاستەقینەی کەسەکان بە ناوی خوازراو، یاری بە جێناو دەکرێت، هەروەک میشێل بۆتۆر

دەڵێ هەندێک جار بەکارهێنانی جێناوی کەسی نادیار تەنیا دەمامکێکە بۆ شاردنەوەی جێناوی قسەکەر، بۆ ئەوەی وەک گێڕانەوە نەیەتە پێش چاو، هەروەک ئەوەی ژیاننامە بێت، میشێل بۆتۆر دەڵێ بەکارهێنانی جێناوی کەسی نادیار تەنیا دەمامکێکە بۆ جێناوی قسەکەر، بۆ ئەوەی ئەو شتانەی باسیان دەکات نەبنە گێڕانەوە و وەک ژیاننامە نەیەنە بەرچاو، ناوی لەمە ناوە (یاریکردن بە جێناوەکان). لەوانەیە هەر ئەمەیش وای لە هەندێک نووسەری عەرەب کردبێت پێشەکییەکی خۆپارێزی (مقدمات احترازية) بنووسن و بڵێن هەر بەیەکچوونێک لە نێوان کەسایەتییەکانی ڕۆمانەکە و ناوە ڕاستەقینەکان، ڕاستییەکەی تەنیا ڕێکەوتە، ئەم جۆرە خۆپارێزییە بەتایبەتی لای جەبرا ئیبراهیم جەبرا دووبارە بووەتەوە.

ئەگەر سەیری ڕۆمانی (داڤید کۆپەر فێڵد) بکەین، لە لاپەڕە (١٧)دا بە ناونیشانی (لە دایکبوونم چۆن بوو) سەربردەی ژیانی منداڵیی خۆی دەگێڕێتەوە و دەڵێ: ((ناوم داڤید کۆپەر فێڵدە ... ئەوەتا ژیاننامەی خۆمتان بۆ دەگێڕمەوە ...لە بلاندرستۆن لە دایکبوومە. بە ماوەیەکی کەم پێش لە دایکبوونم باوکم کۆچی دوایی کردبوو. ئێوارەیەک، دایکم لە نزیک ئاگردانەکە دانیشتبوو، بۆ چارەنووسی خۆی و چارەنووسی منداڵە بەدبەختە بێ باوکەکەی غەمبار بوو)). (رواية دافيد كوبر فيلد، تاليف تشارلز ديكنز، ترجمة مختار السويقي، بلا مكان وسنة النشر).

ئەمەی خوارەوە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەیە بە کورتی: ئەم ڕۆمانە باسی چیرۆکی ژیانی منداڵێک دەکات کە پێش لە دایکبوونی بە ماوەیەکی کورت باوکی دەمرێت، دوای مردنی باوکی، سەرەتا تا چەند ساڵێک لەگەڵ (کلارا)ی دایکی و ئیشکەری ماڵەوەیان (بیجوتی) بە بەختەوەری ژیاوە، ئەوان زۆریان خۆش ویستووە، بەڵام دوای شووکردنەوەی دایکی ڕۆژێک (ئەدوارد میردستۆن)ی زڕ باوکی سەردانیان دەکات، داڤید پێشتر ئەوی نەبینیبوو، کەسێکی زۆر دڵڕەق بوو، داڤید و دایکی کەوتوونەتە ژێر مەرحەمەتی (ئەدوارد میردستۆن) کە لە سزادانی (داڤید کۆبەر فێڵد) ڕاهاتووە. جارێک لە سەر وانە نەخوێندن سزای دەدات، دیڤیدیش دەستی لێ بەرز کردەوەو پێی وت: ((تۆم خۆش ناوێ))، ئەمەش وای کرد کە زڕبابەکەی بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ لە ژوورەکەی زیندانی بکات، دواییش بۆ بەشە ناوخۆییەکانی قوتابخانەیەک لە نزیک شاری لەندەن گواستییەوە. لەوێ لەلایەن بەڕێوەبەری قوتابخانەکە (مستەر کاراکل) و یاریدەدەرەکەی بە خراپی مامەڵەی لەگەڵ کرا. تەنیا سوودێک لە گواستنەوەی بۆ ئەو قوتابخانەیە کە بە داڤید گەیشتنبێ، ئەوەبوو ئاشنایەتی لەگەڵ دوو قوتابی لە قوتابییەکانی هاوپۆلی خۆی پەیدا کرد، ناویان (تۆمی ترادلین) و (جێمس ستیر فۆرس) بوو. بەهۆی دڕەندەیی (ئەدوارد میردستۆن)ی زڕ باوکی دایکی و منداڵە تازە لە دایک بووەکەیان مرد. دوای پرسەی دایکی، زڕباوکەکەی بڕیاری دا داڤید بنێرێتە شاری لەندەن بۆ کارکردن لە کۆگاکەی ئەوێ، کە گەیشتە ئەوێ لەگەڵ (ویلکنز) و (میکاوبەر) دەژیا.

(میکاوبەر) کە بە تەمەن لەو بچووکتر بوو، خەم و پەژارەکانی خۆی، کە لە مانەوەی لەوێدا ڕووبەڕووی بوونەتەوە بۆ باس کرد.

ئەمەو داڤید باسی خوشکی باوکیمان بۆ دەکات، کە ناوی (بتسی ترتوود)ە و لە نزیک گوندی (دۆڤەر) لە سەر لێواری دەریای باکوور و دەریای مانش، لە باشووری ڕۆژهەڵاتی

ئینگلتـەرا دەژیـا.
ڕۆژێـک بڕیـار دەدا سـەردانی پلکـی بـکات، بۆیـە لـە لەندەنـەوە چـووە گونـدی (دۆڤـەر) بـۆ ماڵـی پلکـی کـە لـە نـاو کەپرێکـی بچـووک لـە سـەر لێـواری دەریـا لـە نزیـک شـوێنی ماسـی گـرەکان بـوو، دوای چاوپێکەوتنەکـە (بتسـی ترتـوود)ی پلکـی لای خـۆی هێشـتییەوە و لـە قوتابخانـەی (دکتـۆر ستـرۆنگ) لەبـەر خوێندنـی دانـا کـە باشـترین قوتابخانـەی (کانتـر بێـری) بـوو، لـەوێ زانسـت و زانیـاری نوێـی وەرگـرت و لەگـەڵ (مسـتەر ویکفیلـد) و (ئەگنیـس)ی کچـی ژیـا. دوای کۆتاییهاتنـی خوێندنەکـەی، داڤیـد شـاری کانتـر بێری لـە باشووری ئینگلتـەرا بەجێ هێشـت و گەڕایـەوە لەنـدەن و بڕیـاری دا پیشـەی پارێـزەری بـکات، بـۆ ئـەم مەبەسـتە چـووە نووسـینگەی (مسـتەر سـپیلۆ) و چـاوی بـە خاتـوو دۆرای شۆخوشـەنگ کـەوت، کـە کچـی سـپتلۆی پارێـزەر بـوو، هاوسـەرگیری لەگـەڵ کـرد، بـەڵام دوای سـاڵانێکی کـەم هاوسـەرەکەی دەمرێـت.
دوای چەنـد ڕووداوێکـی یەک لە دوای یەک، داڤید ئینگلتـەرا بەجـێ دەهێڵێـت و دەچێتـە سویسـرا، بـەو هیوایـەی لـە پـاڵ سروشـتە جوانەکـەی چیای ئەلْـپ بحەسـێتەوە. لەو ماوەیـەی کە لـەوێ دەژیا، داڤید لـە نووسـینەوەی کتێبەکـەی دەبێتـەوە و بـۆ بڵاوکردنـەوەی دەنێرێت، دواتر هاوسـەرگیری لەگەڵ (ئەگنیس) دەکات کـە پێشـتر خۆشـی دەویسـت و چەنـد منداڵێکیـان لـە یەکدی هەبـوو، کـە ئەویش دواتـر بـووە ڕۆماننووسـێکی سـەرکەوتوو.
موختـار سـویقی وەرگێـڕی ڕۆمانەکـە لـە پێشـەکی کتێبەکەیـدا دەڵـێ: ((چارلـز دیکەنـز لـە ئینگلتـەرا لـە شـاری (لاندبـۆرت پۆرتسـی) لـە سـاڵی ١٨١٢ لـە دایـک بـووە و ژیانـی منداڵـی کولەمەرگـی بـووە، چونکـە باوکـی وەزیفەیەکـی بچووکـی هەبـووە و ئەرکـی خێزانێکـی گەورەشـی لـە ئەسـتۆ بـووە. ئەزموونەکانـی ئـەم منداڵـە ماندوونەناسـە کاریگەرییەکـی زۆری لـە سـەر هەبـووە، ئەمـەو چارلـز دیکەنـز لـەم ڕۆمانەیـدا باسـی ئـەو ئەزموونـە تاڵانـە دەکات کـە لـە سـەردەمی منداڵـی خۆیـدا پێیانـدا تێپەڕیـوە.

دووەم: شوێن و کات

شـوێن و کات نیشـانەیەکی تـرە لـە نیشـانەکانی ڕۆمانـی ژیاننامەیـی، لـە میانـی دەستنیشـانکردنی شـوێن و وەسـفکردنی بـە وردی کـە لـە ڕۆمانـی ژیاننامەییـدا پێوەنـدی نێـوان نووسـەرەکەمان بـەو شـوێنەوە بـۆ دەردەخـات.
ئەگـەر سـەیری ڕۆمانەکانـی عەلـی بـەدر بکەیـن، دەبینیـن شـوێن جێگیـر و دیاریکـراوە و ناوێکـی هەیـە و ئامـاژەی پـێ دەکات، بۆیـە دەبینیـن نووسـەر لـە شـاری بەغـدا پێوەندییەکـی بەهێـزی بـە گەڕەکـی کـەڕادەوە هەیـە و لـە زۆربـەی ڕۆمانەکانیـدا ئامـاژە بـەو گەڕەکـە دەکات، هۆیەکەشـی بـۆ ئـەوە دەگەڕێتـەوە گەڕەکـی کـەڕادە شـوێنی لەدایکبوونیەتـی، هەروەهـا بـەو پێیـەی نـاوی کـەڕادە ئـەو شـوێنەیە کـە زۆر لـە ڕۆشـنبیران و هزرمەندانـی ئێراقـی لـێ بـووە کـە بوونەتـە سـەرچاوەی سرووش بـۆ نووسـەر و وایـان کـردووە کـە بـە هـۆی زیندوویێتـی و نـوێ بوونـەوەی ئـەو گەڕەکـە لـە ڕووی ڕۆشـنبیرییەوە بتوانێـت درێـژە بـە نووسـینەوەی ڕۆمانەکانـی بـدات و لـە زۆربەیانـدا ئامـاژە بـەو شـوێنە بـکات.
ئەگـەر چاوێـک بـە ڕۆمانـی (صخـب ونسـاء وكاتـب مغمـور)دا بخشـێنین، بۆمـان دەردەکەوێـت کـە عەلـی بـەدری ڕۆماننـووس تـا چەنـد پێوەنـدی بـە شـوێنی لـە دایـک بوونییـەوە بەهێـز بـووە، کـە گەڕەکـی کەڕادەیـە. (رواية صخب ونسـاء وكاتب مغمـور، تأليـف علـي بـدر، منشـورات دار نـون، مكتبـة الفكـر الجديـد، بـلا سـنة نشـر).

لە لاپەرە (١١٥) دا دەڵێ: ((هاوارم كرد بۆچی گەشت بۆ (تەنجە) دەكەم، لەكاتێكدا ئەم هەموو دیمەنە جوانانە لەبەر دەممدان كە وام لێ دەكەن ببمە نووسەرێكی گەورە!!)).

هەر لە هەمان لاپەڕەی ڕۆمانەكەیدا ناوونیشانی (فرۆفێڵكردن پیشەیە) دەڵێ: ((لە شەوی دواتر.....ئاسمان باراناوی بوو. لە شوقەكەم هاتمە دەرەوە، بۆ كڕینی هەندێك كتێب بەرەو كتێبخانەی ئەرمەنی ڕۆیشتمە كەڕادە، ئاسمانی ڕووناك بەهۆی گڵۆپەكانییەوە دڵخۆش بوو و ئەو ژنانەش كە بە ڕێگادا دەڕۆیشتن، لە ژێر چەتر و تابلۆی دووكانەكان ڕاوەستابوون، تا لەشیان تەڕ نەبێت، هەندێكیان چەتریان پێ بوو، هەروەها جانتایان بە شانەوە بوو، لەو شەقامە تەسكەدا كە پێیدا دەڕۆیشتم، ژنێكی قەڵەو ڕووبەڕووم هات، سەبەتەیەكی بچووكی بە دەستەوە بوو، لەبەردەم كتێبخانەیەكی بچووكی سەر شەقام ڕاوەستابوو، ڕۆژنامەیەكی كڕی و ڕۆیشت...تاد)).

لە لاپەرە (١١٦) دا بە ناوونیشانی (وێنە) باسی گەڕەكی كەڕادە دەكات و دەڵێ: ((كەڕادە لە كۆندا بریتی بوو لە كۆمەڵێك حەساری كۆن و باخچەی خورما و زەیتوون و لیمۆ ...تاد)).

ڕۆمانی (صخب ونساء وكاتب مغمور) باسی كۆمەڵێك هونەرمەند و شاعیری ساختە دەكات كە ڕۆژانە لە ستۆدیۆیەكی بچووك لە شاری بەغدا كۆدەبنەوە و گوێ لە ڕووداوەكانی ژیانی نووسەری نەناسراو (الكاتب المغمور) دەگرن خەو بە نووسینەوەی ڕۆمانێكەوە دەبینێت كە بە هۆیەوە پارەو خەڵات و ژنی دەسكەوێت، هەروەها لە میانی ئەو شوێنەدا (مەبەستمان ئەو ستۆدیۆیەیە كە لێی كۆ دەبنەوە) بە خاتوونێكی توركمان ئاشنا دەبن كە ناوی سوعادە، ئەكتەرێكی بەناوبانگی ڕیكلامەكانە، پێشتر دۆستی گەورە ئەفسەرێك بووە لە حكوومەتەكەی عەبدولكەریم قاسم و ئێستاش لە هوتێلە هەرزانەكان بووەتە لەشفرۆش، هەروەها وەلید ناوێك كە شاعیرێكی فاشیلە و خۆی وەك ئۆرستۆكراتێكی ساختە پیشان دەدات كە لە سەر حسێبی كەسانی دیكە دەژین، هەروەها تەمارا، بە جموجوڵە ئابڕووبەر و ورووژێنەرەكانییەوە، هەروەها عەباس كە هاوڕێی عائیشە مەغریبییە و لە ڕێگەی نامە گۆڕینەوەدا پێوەندی خۆشەویستی لەگەڵ هەیە.

ڕۆمانەكە فرەچەشنیی مەزهەبیی و ئایینی و زمان لەگەڵ شەقام دەخاتە ڕوو، كە شەقامی سەعدوونە لە گەڕەكی كەڕادە، لە میانی باكگراوەندی ژیانی خەڵكەكە سامانی شیوعییەكان و نەتەوە پەرستەكان، كودەتاچییەكان، بەندیخانەكان و ململانێی چین و توێژەكانی كۆمەڵایەتی لەگەڵ یەكتریدا دەبینین.

كاتی ڕووداوەكانی ئەم ڕۆمانە بۆ سەردەمی گەمارۆی ئابووری لە سەر ئێراق لە ساڵانی نەوەدەكانی سەدەی ڕابوردوو دەگەڕێتەوە، كە بە بڕیاری ڕێكخراوی نەتەوە یەكگرتووەكان، ژمارە (٦٦١) لە ١٩٩٠/٨/٩ لە ئەنجامی داگیركردنی وڵاتی كوێت لەلایەن سوپای ئێراقەوە بە سەر گەلی ئێراقدا سەپێنرا.

ڕۆمانەكە تەنزئامێزە و باسی ژیاننامەی نووسەرێكی نەناسراو لە شاری بەغدا، لە ساڵانی گەمارۆی ئابووری دەكات، هەروەها بێزاری خۆی لەو ژیانەی كە تێیدایە و ئارەزووی بۆ كۆچكردن بۆ دەرەوەی وڵات بۆ ئەوەی لەو نەهامەتی و گرانیی بژێوی ژیانەی كە تێیدایە ڕزگاری ببێت.

ئەو گێڕانەوە جوانانەی كە ڕۆمانەكە لە خۆی گرتوون، وێڕای كەمی ڕووداوەكان و لاوازی پێوەندیی بەشەكان بە یەكترییەوە، نووسەری

نەناسراو کاتێک بڕیار دەدات بچێتە ستۆدیۆکەوای بە باش زانی یەکەمین ڕۆمانی خۆی بنووسێتەوە، بەو هیوایەی کە ببێتە نووسەرێکی بەناوبانگ وەک (نەجیب مەحفووز) و باسی چیرۆکی ژیانی خاتوو سوعاد بکات و لەو کاتەشدا چاوی بە کوڕ و کچەکەکەی سوعاد بکەوێ کە ناویان (عەباس و تەمارا)یە.

هەرچەندە ڕووداوەکان پێوەندییان بە یەکەوە نییە، هەروەها هەندێک هەڵوێستی بچووکی تێدایە زیاد لە پێویست گەورە کراوە و درێژدادڕی تێدا کراوە، بۆیە لە کاتی خوێندنەوەیدا هەست بە بێزاری دەکەین، بەڵام وێڕای ئەمەش ئەم بیرۆکەیەی کە نووسەر ویستوویەتی بیگەیەنێت خۆی لە نەبوونی هیوا و ئومێددا دەبینێتەوە، بۆیە بڕیار دەدات کە سەر هەڵبگرێت و بچێتە دەرەوەی وڵات.

بە گشتی ڕۆمانەکە باسی بارودۆخێکی سەخت و دژوار دەکات کە لە ساڵانی سەپاندنی گەمارۆی ئابووری بەسەر ئێراقدا پێیدا تێپەڕیوە، ئەمەش وا لە خوێنەر دەکات هەست بە ئێش و ئازار بکات کە گەلی ئێراق لەو سەردەمەدا چەشتوویەتی، هەروەها خەونەکانیان بۆ بەجێهێشتنی وڵات لە پێناوی گەیشتن بە دەرەوەی وڵات و دابینکردنی ژیانێکی شکۆمەندانە.

هەر سەبارەت بە نموونەی ڕۆمانی ژیاننامەیی و ڕەگەزی کات و شوێن وەک ئاماژەیەک بۆ جۆری ڕۆمانەکە و دانانی بە ڕۆمانی ژیاننامەیی، ئێمەش ڕۆمانێکمان بە ناوی (سەعید زەبۆکی لای خۆمان) هەیە، لە ساڵی ١٩٩٧ چاپ و بڵاو کراوەتەوە، ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە ڕاستەقینەن و بەشێکن لە بیرەوەری و ژیاننامەی خۆم و بۆ سەرەتای سەدەی ڕابوردوو دەگەڕێتەوە، شوێنی ڕووداوەکانیش لەم ڕۆمانەدا بۆ گەڕەکی موفتی شاری هەولێر دەگەڕێنەوە.

لە خوارەوە ئاماژە بە هەندێک برگەی ڕۆمانەکە دەکەین:

لە لاپەڕە (٣)دا هاتووە: ((دوای بیست ساڵ وەزیفە، ئینجا باوکم توانی چەند عانەیەک پێکەوە بنێت و پارچە عەردێک لە دەرەوەی شار کە گەڕەکی موفتی پێ دەڵێن بکڕێت و بە قەرز و فەرز چوار چاوە خانووی ڕۆژهەڵاتی لەسەر دروست بکات)).

بەم شێوەیە دەستپێکی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە بۆ گەڕەکی موفتی دەگەڕێتەوە کە گەڕەکێکی کۆن و دیاری شاری هەولێرە و دەکەوێتە نێوان هەردوو شەقامی بازنەیی شەست مەتری و سەد مەتری لە ڕۆژهەڵاتەوە.

لە بەشێکی ڕۆمانەکەدا بە ناوی (چۆن دووکانەکەی بەبێ مۆڵەت تەواو کرد)، لە لاپەڕە (٦٥)دا هاتووە: ((نیوەی خانووەکانی گەڕەکی موفتی لەلایەن سەعید زەبۆکەوە دروست کرابوون، بۆیە زۆر کەس ناوی گەڕەکەکەی ئێمەی بە سەعیداوە دەبرد)).

هەروەها لە لاپەڕە (١٠) دا باسی سکاڵایەک دەکات کە ناوونیشانی دانیشتووی گەڕەکی موفتی و کۆمەڵێک ناوی ساختەی تێدا ڕیزکرابوو، گوایە دانیشتووی گەڕەکی موفتین و داوا دەکەن گەڕەکەکەیان پێوەندی بە گەڕەکی ئیسکان و جمهوورییەوە بپچڕێت و سەعید زەبۆک بکەنە موختاری گەڕەک، ڕاستییەکەی فریان بە گەڕەکی موفتییەوە نەبوو، ئەمەو حیکایەتخوانی هەموو شتزان دەڵێ: ((ئەوەبوو ئەو جارەیان لە نووکەوە کاغەزەکەم بۆیان خوێندەوە و هیچم لێی بەجێ نەهێشت، تەنانەت ئەوەی دەشمزانی درۆیە هەر بۆیانم خوێندەوە. کاغەزەکە بریتی بوو لە سکاڵایەک ناوونیشانی تێدا ڕیزکرابوو، گوایە ئەوانە دانیشتووی گەڕەکی موفتین و داوادەکەن گەڕەکەکەیان پێوەندی بە گەڕەکی

ئیسکان و جمهورییەوە بپچڕێت و سەعید بکەنە موختاری گەڕەک)).

هەرچەندە لە چەند شوێنێک بە ڕاشکاوانە ئاماژە بە ناوی گەڕەکی موفتی کراوە، بەڵام ئەگەر لە تێکڕای ڕۆمانەکە وردبینەوە، دەبینین بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ئاماژەی پێ کراوە بە دەستەواژەی (خەڵکی گەڕەک ل٦) ، و (گەڕەکەکەمان ل١٢) ، و (تا ئێستا بایەخ بەم گەڕەکەی ئێمە نەدرابوو ل١٤)، و (دایەرەی کارەبا دارتێلی کارەبای لە سەرتاپای گەڕەکەکەمان فڕێ دا ل١٦)، و (خەڵکی گەڕەک ل١٨) و (ناوی هەر پێنج دانیشتووی گەڕەکەکەمانی نووسیبوو ل١٥)، و دیارە دەیەوێ گەڕەکەکەمان بکاتە گەڕەکی بەڕاستی ل١٨) ، و (تا ئێستا بایەخ بە گەڕەکەکەی ئێمە نەدراوە ل١٨) و... تاد.

سابیر ڕەشید لە ژمارە (٩)ی ٥/٣/١٩٩٧ی گۆڤاری (ڕامان)دا، لە لاپەڕە (١١٨- ١١٩) بە ناوونیشانی (سەعید زەبۆکی لای خۆمان) خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنی بۆ کردووە و بە ڕۆمانێکی تەنزئامێزی وەسف کردووە و دەڵێ: ((لەم بوارەدا ئەم ڕۆمانەی (کەمال سەعدی) هەوڵێکی پیرۆز و ئاواتبەخشە، چونکە یەکەم جارە لە بواری ڕۆمانی کوردیدا بابەتێکی تەنز ئامێز دەخاتە کتێبخانەی هەژاری کوردییەوە))، هەروەها سەبارەت بە بەکارهێنانی جێناوی یەکەمین کەسی تاک (من)، لە ڕۆمانەکەدا دەڵێ: ((لای کەمال سەعدی ڕۆڵی سەرەکی چیرۆکنووس بە جێناوی یەکەمین کەسی تاک (من) و (سەعید زەبۆک) پێکەوە هاوبەشن لە بنیادی تەوەری گشتیی چیرۆکەکە و پاڵەوانە ناسەرەکییەکان بۆ ڕاژەی باسکردنی سەعید زەبۆک دروستکراون)).

سەبارەت بە خستنە رووی ناوەرۆکی ڕۆمانەکەش دەڵێ: ((ڕۆمانی- سەعید زەبۆکی لای خۆمان- لە نۆزدە بەش و بەسەرهاتی جیاجیا پێکهاتووە و لە هەر بەشێکیاندا بەشێکی پێکهاتەی (سەعید زەبۆک) دەچنرێ تا ئەنجامەکەی دەبێ بە بەشێک لە ژیان و قاڵبوون لە کەسایەتی سەعید و دەشکرێ هەر بەشێک لەم بەشانە بە چیرۆکێکی جیا بخوێنرێتەوە و سەرجەم بەسەرهاتی سەعید زەبۆک و منی پاڵەوانی یەکەمی چیرۆکەکە، یان ڕۆمانەکە ڕەنگرێژ بکەن)).

(سابیر ڕەشید: (سەعید زەبۆکی لای خۆمان) خوێندنەوە و هەڵسەنگاندن، گۆڤاری (ڕامان)، ژمارە (٩)، لە ٥/٣/١٩٩٧، لە لاپەڕە ١١٨ -١١٩).

ئەم ڕۆمانە هەرای نایەوە، لە ساڵی ١٩٩٧ کاتێک بە یارمەتی وەزارەتی ڕۆشنبیریی حکوومەتی هەرێمی کوردستان ڕۆمانی سەعید زەبۆکی لای خۆمانم چاپکرد، کەسێک لە ئەورووپا گەڕایەوە کوردستان و گلەیی لە م. فەلەکەددین کاکەیی وەزیری ڕۆشنبیری کردبوو، ئەویش شاکر ڕۆژبەیانی بەڕێوەبەری گشتیی چاپەمەنییەکانی نارده لای من و پێی وتم (مامۆستا دەڵێ کەسێکی وا لە هەندەران هاتووەتەوە و دەڵێ ئەم ڕۆمانە ناووناوبانگی منی زڕاندووە و باس لە ژیانی من دەکات)، بۆیە منی ناردووەتە لای تۆ و دەڵێ (بەیانی ئەو کەسە دێتەوە لام، چی وەڵام بدەمەوە؟). منیش وتم با پێی بڵێ ڕوو بکاتە دادگا، ئەگەر وایە داواکەی بسەلمێنێ.

ئەوەبوو ناوبراو پارێزەر وشیار ئەترووشی کردە بریکاری خۆی، کە یەکێک بوو لە پارێزەرە باشەکانی ئەو کاتە، وەزارەتیش مافپەروەرێکی خۆیانی کردە نوێنەری وەزیری ڕۆشنبیری و منیش وێڕای ئەوەی کۆمەڵێک

پارێـزەری ژووری پارێزەرانـی هەولێـر ئامادەبیـان پێشـان دا لـە بـەردەم دادگا داکۆکیـم لـێ بکـەن، بەڵام بە باشم زانی لەو کەیسـەدا کە شارەزاییم لێی هەبوو، بەرگری لەخۆم بکـەم. بەم شێوەیە لـە بـەردەم دادگای بەرایـی هەولێـر لەلایـەن دادوەر ڕەئـووف ڕەشـید، بـە ئامادەبوونـی گشـت لایەنەکانـی داوا، دادگاییکردنەکـە بـە شـێوەیەکی ئاشکرا بەڕێوەچـوو، ژمارەیەکـی زۆری نووسـەران و ڕۆژنامەنووسـان ئامـادەی دانیشـتنەکان بـوون، لەوانـە مامۆسـتای ڕەوانشـاد پرۆفیسـۆر دوکتـۆر مـارف خەزنـەدار و دوکتـۆر شـوکریە ڕەسـووڵ و تاریـق جامبـاز و سـابیر ڕەشـید و پارێـزەر حوسـامەددین سـەرداری و لێکۆڵـەری دادی سـەردار عەزیـز خۆشـناو و پارێـزەر ئاشـتی؟ و نووسـەر ئەیـووب گەلاڵـی و فـارس سـەعدی بـرام، هەروەهـا چەندانـی تـر بـە نامـە پشـتگیرییان لـێ کردم، لەوانە خوالێـی خۆشبێ پرۆفیسۆر دوکتۆر سـەعدی بەرزنجـی و خوالێـی خۆشـبێ مەهـدی خۆشـناو، لـە ئاکامـدا داوایەکـە لـە بەرژەوەنـدی مـن و وەزارەتـی ڕۆشـنبیری یـەکلا بـووەوە.

ئـەم جـۆرە دادگاییکردنـە، حاڵەتێکـی نـوێ بـوو لە دادگاکانـی کوردسـتان و یەکـەم جـار بـوو لـە سـەر نووسـین، نووسـەر دادگایـی بکرێـت، بۆیـە ئامادەبوونـی ئـەم کۆمەڵـە نووسـەر و ڕۆشـنبیرانە لـە بـەردەم دادگا و داکۆکیکردنیـان لـە قەڵـەم و وشـە، وەک کەڕنەڤاڵێـک دەهاتـە پێـش چـاو، ڕاسـتییەکەی ڕێکخـەری ئـەو کەڕنەڤاڵـەش مامۆسـتای گەورەمـان دوکتـۆر مـارف خەزنـەدار بوو، کە ئـەم نووسـەر و ڕۆشنبیرانەی لە دەوری خـۆی کۆکردبـووەوە و لـە بـەردەم دادگا وەک پارێزەرێـک داکۆکییـان لـێ دەکـردم، ئـەو هەمیشـە وەک بـاوک و مامێـک بـوو بـۆ نووسـەر و ڕۆشـنبیرە لاوەکان و لـە کاتـی تەنگانـەدا پشـت و پەنایـان بـوو.

لـە خوێندنـەوەی ڕۆمانـی (سـەعید زەبۆکـی لای خۆمـان) بۆمـان دەردەکەوێـت کـە ئـەو شـوێنەی نووسـەری ڕۆمانەکـە لێـی نیشـتەجێ بـووە، لەگـەڵ ئـەو شـوێنەی کـە ڕووداوەکانـی نـاو ڕۆمانەکـەی تێـدا ڕوویـداوە، کـە گەڕەکـی (موفتی)یـە لـە شـاری هەولێـر، هەمـان شـوێنە، هەروەهـا سـەبارەت بـە کاتـی ڕووداوەکانیـش لەگـەڵ ئـەو کاتانـە یـەک دەگرێتـەوە کـە نووسـەری ڕۆمانەکـە لـە گەڕەکـی موفتـی لـە شـاری هەولێـر ژیـاوە، ئـەوەش ئەوەمـان بـۆ دەردەخـات کـە ڕووداوەکانـی ڕۆمانـی (سـەعید زەبۆکـی لای خۆمـان) زۆربەیـان ڕووداوی ڕاسـتەقینەن و پاڵەوانـی ڕۆمانەکـە و کارەکتەرەکانیـش بـە هەمـان شـێوە کەسـی ڕاسـتەقینەن و سـەرجەمیان دانیشـتووی گەڕەکـی موفتیـن، ئەمـەش مانـای ئەوەیـە ڕۆمانـی ناوبـراو، ڕۆمانـی ژیاننامەییـە، بـەو پێیـەی کەرەسـتەی سـەرەکی ڕۆمانەکـە خـۆی لـە چەنـد وێسـتگەیەکی ژیانـی نووسـەرەکەدا دەبینێتـەوە.

ناوی کەسایەتی ڕاستەقینە لە ڕۆمانی ژیاننامەییدا

بەکارهێنانـی نـاوی ڕلسـتەقینە لـە ڕۆمانـدا بـە گشـتی و لـە ڕۆمانـی ژیاننامەیـی بـە تایبەتـی، مشتومڕێکی زۆری لـێ کەوتووەتـەوە، هەندێـک لـە ڕەخنەگـران پێیـان وایـە نابێـت نـاوی ڕاسـتەقینەی کەسـایەتییەکان لـە ڕۆمانـدا بەکاربهێنرێـت، چونکە لەگـەڵ ژانـری ڕۆمـان ناگونجێـت کـە پشـت بـە خەیـاڵ دەبەسـتێت، ئەمـەش وا دەکات لـە ژانـری ژیاننامـەی نزیـک بکاتـەوە نـەک ڕۆمـان، بـەڵام هەندێکـی تـر لەگەڵ ئەوەدان کە بەکارهێنانی ناوی ڕاسـتەقینە هیـچ لـە گرنگـی و ناوەڕۆکـی ڕۆمانەکـە کـەم ناکاتـەوە و لـە سـیفەتەکانی ناگۆڕێـت و هیـچ جیـاوازی نییـە نـاوی ڕاسـتەقینە بـۆ کەسـایەتییە ڕاسـتەقینەکانی نـاو ڕۆمـان بەکاربهێنرێـت، یـان

ناوی خوازراو، بەڵکوو هۆکاری بەکارنەهێنانی ناوی ڕاستەقینە بۆ خۆپارێزی ڕۆماننووسەکە لە بەرپرسیارێتی یاسایی و ئەو ترس و لەرز و دڵەڕاوکێیەی دەگەڕێتەوە کە دوای بڵاوبوونەوەی ڕۆمانەکە لەلای دروست دەبێت، بە تایبەتی ئەگەر بێتو گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانەی دراونەتە پاڵ ئەو کەسایەتییانەی ناو ڕۆمانەکە، ناوزڕانی بۆ ئەو کەسە تێدابێت، کەواتە ئەم بابەتە زیاتر پێوەندی بە خودی ڕۆماننووسەکەوە هەیە، نەک بە لایەنە هونەرییەکەوە.

(امیر تاج السر) ڕۆماننووسێکی سودانییە کە خاوەنی ڕۆمانی (مهر الصياح) و (زحف النمل) و (توترات القبطي) و (العطر الفرنسي) و (صائد اليرقاد) و (ايبولا ٧٦) و (أرض السودان.. الحلو والمر) و (طقس) و چەندان ڕۆمانی ترە، لە نووسینێکیدا لە بارەی بەکارهێنانی ناوی کەسایەتییە ڕاستەقینەکان لە ناو ڕۆماندا دەڵێ: ((دوای چەندان ساڵ لە خوێندنەوە و نووسین، گەیشتمە ئەو قەناعەتەی ناوی کەسایەتییەکان لە هەر کارێکی چیرۆک و ڕۆماندا، پێویستە لەگەڵ کەسایەتییەکە هاوچەشن بێت، بە مانایەکی تر پێویستە لە ڕووی پێکهاتە و سیفاتەکانیدا بە کەسایەتییەکەی ناو ڕۆمانەکە بچێت، کە ئەمەش هێزی پێ دەبەخشێت. لەوانەیە ئەمە وابکات وێنەی ئەو کەسایەتییە لە هزری خوێنەر بە قووڵی بنەخشێت کە دەقەکە دەخوێنێتەوە)). (امیر تاج السر: اسماء الشخصيات فی الاعمال الروائية، متاح علی الانترنت https; www. Aljazeera. net). و د. محمد عبدالله القواسمة: الشخصية الحقيقية فی الرواية، متاح علی الانترنت https; pulpit. Alwatnvoice. Com).

هەروەها دوکتۆر (محمد عبدالله القواسمة) لە نووسینێکیدا دەڵێ: ((هەندێک لەو هونەرکارییانەی لەم ساڵانەی دواییدا لە ڕۆماندا دەرکەوتووە، دیاردەی بەکارهێنانی کەسایەتییەکانە بە ناوی ڕاستەقینەیان. ڕەنگە ئەو کەسایەتییە یەکێک بێت لە کەسایەتییە مێژووییەکان، یان کەسایەتی ئەدەبیی، یان ئایینیی، یان کۆمەڵایەتیی، یان سیاسەتمەدارێکی ناودار، لەوانەیشە کەسێکی نزیک بێت لە ڕۆماننووسەکە، یان خزمی بێت. هەندێک لە ڕۆماننووسەکان خۆیان وەک کەسایەتییەکی ناو ڕۆمانەکانیان بەکار دەهێنن. ئەو ستایلەمان لە بەکارهێنانی ناوی ڕاستەقینە لە ڕۆمانی مێژووییەوە بۆ گوێزراوەتەوە، کە لە دروستکردنیدا پشت بە کەسایەتی ڕاستەقینە دەبەستێت هەروەک لە کتێبە مێژووییەکاندا ئاماژەی پێ کراوە. ئەم دیاردەیە (واتە دیاردەی بەکارهێنانی کەسایەتی و ناوی ڕاستەقینە) درێژەپێدانی ڕۆمانی مێژوویین، کە لای ڕۆژئاواییەکان دوای بڵاوبوونەوەی ڕۆمانی (واڵتەر سکۆت) و (ئەیفانهو) و (ویفرلی) و (الطلسم) ناسرا، هەروەها لەلایەن عەرەبیشەوە دوای بڵاوبوونەوەی ڕۆمانەکانی (سليم البستاني) ناسرا)).

بەم شێوەیە وەک دەبینین دیاردەی بەکارهێنانی ناوی ڕاستەقینە بۆ کەسایەتییە ڕاستەقینەکان لە ڕۆمانی مێژووییەوە هاتە ناو ڕۆمانی هونەرییەوە، بەمەش ژانرێکی تری ئەدەبی بە ناوی (ڕۆمانی ژیاننامەیی) لە دنیای ئەدەبدا پەیدا بوو. بۆ نموونە ئەم کەسایەتییە ڕاستەقینەیە لە ڕۆمانی (نساء) لە نووسینی ڕۆماننووسی ئەمریکی (چارلز بۆکۆفسکی) بەدی دەکەین، کە لەو ڕۆمانەیدا چارلز بۆکۆفسکی کەسایەتی هەندێک ژنی بە ناوی ڕاستەقینەی خۆیان بەکار هێناوە. بەکارهێنانی ئەم شێوازە هونەرییە لەلایەن ڕۆماننووسەوە، بە تایبەتی

بەهۆی ئەوەی کە بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕ و تەنز ئامێز وێنای ئەو ژنانەی کردبوو، ئەمەش بووە مایەی ترس و دڵەڕاوکێ بۆی، تەنانەت لای هەندێک لە هاوڕێکانی گوتبووی لەوانەیە بە هۆی ئەو ڕۆمانەوە بکوژرێت.

نموونەیەکی تر لەو جۆرە کەسایەتییە ڕاستەقینانە، ئەو کەسایەتییانەن کە ڕۆماننووس (ربعي المدهون) لە ڕۆمانی (مصائر: کونشرتو الهولوکوست والنكبة) و (السيدة من تل ابيب) دا بەکاری هێناون، لەوانە ناوی (ربعي المدهون) کە ناوی ڕاستەقینەی خۆیەتی، هەروەها چەندان کەسایەتی تر بە ناوی ڕاستەقینەی خۆیان لەناو ڕۆمانەکانیدا بەکارهاتوون، وەک کەسایەتی (ئەمجەد ناسر) و (عیزەددین قەسام) و (یاسر عەرەفات) و (مەحموود دەرویش) و (شارۆن) و (ڕابین) و چەندانی دیکە.

هەڵبەت دوکتۆر (محمد القواسمة) پێی وایە بەکارهێنانی کەسایەتی بەم شێوە ڕاستەقینەیەی وا دەکات کاریگەریێتی لە سەر ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانەکە نەبێت، هەروەها وادەکات کە وەک جەستەیەکی بێ گیان دەرکەوێت، ئەمەش کارێکی وەها دەکات ڕۆمانەکە لە مێژووەوە نزیک ببێتەوە و خوێنەر وەک کەسایەتییەکی ناو ڕۆمانەکە ناوی نەهێنێت، ئەگەر بێتو هیچ ڕۆڵێکی لە دنیای خەیاڵدا نەبێت.

ناوبراو لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ، هەرچەندە لە ڕۆماندا کەسایەتی ڕاستەقینە وەک ڕەگەزێکی سەرنجڕاکێشان دادەنرێت، بەڵام پێویستە بە وریاییەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، بۆ ئەوەی بە شێوە ڕاستەقینەکەی نەچێتە ناو ڕۆمانەوە و وای لێ نەکات کە لە گێڕانەوەی مێژوو نزیک بێت کە ڕووداوەکانی ڕاستەقینەن و لەو هونەرەکە دوورکەوێتەوە کە نزیکە لە دنیای خەیاڵ.

سەرچاوەکان:

کتێبەکان:

- احمد منصور: رواية السيرة الذاتية في الادب الجزائري المعاصر، منشور في مجلة (المسألة)، العدد١، سنة ١٩٩١.
- د. احمد حيدوش: السيرة الذاتية في الرواية، منشورات المركز الجامعي، البويرة، ص١٦، متاح على الانترنت.
- دانیال دیفۆ : ڕۆمانی ڕۆبنسۆن کرۆزۆ، وەرگێڕانی بۆ زمانی عەرەبی مروة ماهر الحق، لە بڵاوکراوەکانی مؤسسة هنداوي للتعليم والثقافة، القاهرة، ٢٠١٣.
- جورج ماي: السيرة الذاتية، ترجمة محمد القاضي وعبدالله صولة، منشورات دار الحكمة، تونس، ط١، سنة ١٩٩٤.
- جان جاك روسو: اعترافات جان جاك روسو، ترجمة حلمي مراد، منشورات دار البشير للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق - بيروت، بلا سنة طبع.
- جابر عصفور: زمن الرواية، مكتبة الاسرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، سنة ١٩٩٩.
- د. صبيحة احمد عقلم: تداخل الاجناس الأدبية في الرواية العربية - الرواية الدرامية أنموذجا_ منشورات المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
- عبدالعزيز شرف: ادب السيرة الذاتية، مؤسسة الاهرام للنشر والتوزيع، القاهرة، ١٩٩٢.
- علي بدر: رواية بابا سارتر، منشورات المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت، ٢٠٠٩ .
- علي بدر: رواية صخب ونساء وكاتب مغمور، منشورات دار نون، مكتبة الفكر الجديد، بلا سنة نشر.
- فيليب لوجون: السيرة الذاتية، الميثاق

والتأريخ الادبي، ترجمة عمر حلي، المركز الثقافي العربي، بيروت، ١٩٩٤ .

• لامارتين: ڕۆمانی (غرازييلا graziella) لەلایەن نجیب المستكاوي و جودت عوسمان وەرگێردراوەتە سەر زمانی عەرەبی و لەلایەن دار الفكر العربي لە ساڵی ١٩٦١ بەناوی جرازیلا بڵاوكراوەتەوە.

• ممدوح فراج النابي: رواية السيرة الذاتية في مصر، دراسة في التأصيل والتشكيل، منشورات الهيئة العامة لقصور الثقافة، القاهرة، مصر، ٢٠١١.

• ميخائيل باختين: الخطاب الروائي، ترجمة د. محمد برادة، منشورات دار الفكر للدراسات والنشر والتوزيع، القاهرة، ط/١، ١٩٨٧.

• مستەفا ڕابەر: هونەری نووسینی ڕۆمان، چ/١، ساڵی ٢٠٢١.

• مولود فرعون: ڕۆمانی (ابن الفقير)، لە بڵاوكراوەكانی المركز القومي للترجمة، القاهرة، ساڵی ٢٠٠٦.

• نانسي كريس: تقنيات كتابة الرواية، ترجمة زينة جابر ادريس، منشورات الدار العربية للعلوم ناشرون، ط/١، لبنان، ٢٠٠٩.

نامەی زانكۆیی:

• رواية السيرة الذاتية: غرفة الذكريات لبشير مفتي أنموذجا، بحث التخرج قدمت من قبل الطالبة بوشريم هاجر و بوكيلو ايمان الى كلية الاداب واللغات بجامعة محمد الصديق في الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية عام ٢٠١٩.

• حسن مجاد عبدالكريم: ما وراء السرد في الرواية العراقية، رسالة ماجستير، قدمت الى جامعة القادسية، كلية التربية، قسم اللغة العربية، سنة ٢٠٠٨/٢٠٠٩.

• نجاة سويسي: رواية السيرة الذاتية في (مزاج مراهقة) لفضيلة الفاروق، رسالة ماجستير قدمت الى كلية الآداب واللغات، قسم اللغة العربية وآدابها في جامعة منتوري قسنطينة في الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية، سنة ٢٠١١.

گۆڤارەكان:

• سابیر ڕەشید: سەعید زەبۆكی لای خۆمان، گۆڤاری ڕامان، ژمارە (٩)، ساڵی ١٩٩٧.

• د. خيري دومة: رواية السيرة الذاتية الجديدة، قراءة في بعض روايات البنات في مصر، مجلة كلية الآداب بجامعة القاهرة، المجلد ٦٣، عدد/١، سنة ٢٠٠٣.

فایلەكانی ئینتەرنێت:

• د. فرح مهدي صالح: الرواية السير ذاتية، روايات على بدر أنموذجا، بحث متاح على الانترنت في موقع كلية التربية بجامعة القادسية. https;www.qu.edu.com

• أمير تاج السر: اسماء الشخصيات في الاعمال الروائية، متاح على الانترنت https; www. Aljazeera. Net

• د. محمد عبدالله القواسمة: الشخصية الحقيقية في الرواية، متاح على الانترنت https; pulpit. Alwatnvoice. Com